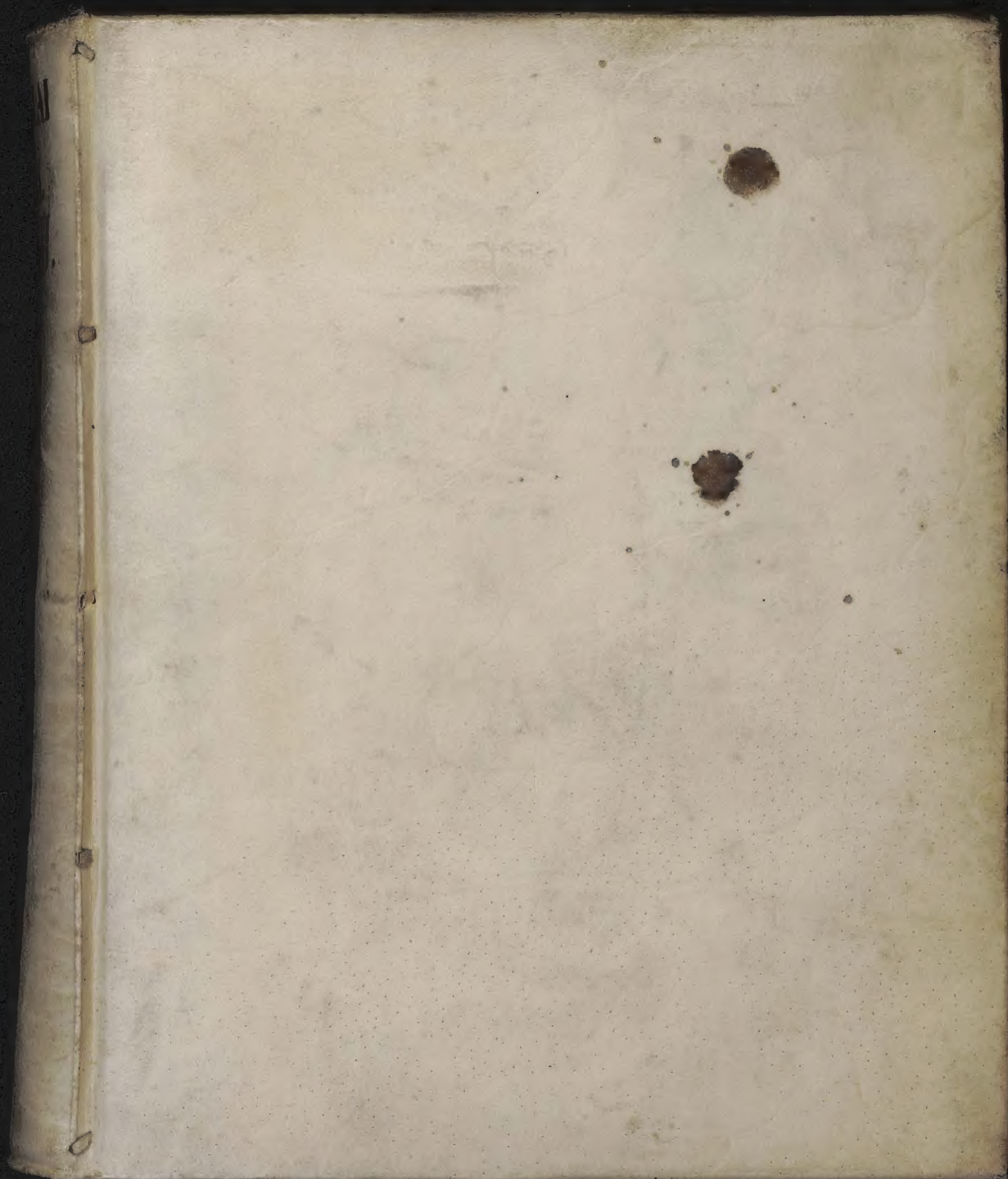

Vacandum Studiis.
Ex Bibliotheca
VALENTINI SCHLIEFF
Gedani

Henrici Nicolai.

1. Disputatio de Potentia in rebus.
2. Disp. de Synonymo et Paronymo.
3. Gymnasium Logicum.
4. Tractatus de Pane edit. 1641.
5. Genethlia sive Natalitia ed. 1642.
6. Delineatio Colloquii inter Valerianum Magnum, Capucinum et Henricum Nicolai.
7. Erklärung der Worte Eccles. IV. 4. secunda editio.
8. Anatome Papismi imprimis Jesuitici.
9. Nathanael Hilgner Predigt bey der Leich-begängniß Henrici Nicolai gehalten.

DE PANE

EJUSQUE NATURA

Exercitatio III.

De contrarijs & divisionibus Panis.

Thesis XXXX.

INter ContrariaPanis *mucor & mucositas* t.39. *relata sunt. De his ulteriùs quæritur* 2. Cur panis, licet vetustate mucescat, indurari tamen in modum lapidis queat? *Quid panis lapidosus per tropum notet*, th 29. *tactum. Hic de pane citra tropum lapidescente quæritur. Ejus exempla Autoribus sunt annotata.* Crassotus in l. 4. Meteor. Arist. *panem cum incluso pisce percoctum, diuq; terrâ obtectum, postea inventum esse lapideum narrat. In Musæo Calceolariano Veronensi duos panes lapidosos, miliaceum & secaleum, servari nota* Ren. Moreau in Salernit. s. 2. c. 17. *Qui adeò veros panes referant, ut ignarum vulgus facilè decipiant. In Monasterio Olivensi in viciniâ Urbis nostræ lapidem in templo ostendunt, qui ex pane vers° sit, quòd mendicus pauperi panem rogãti dare recusârit, & se lapidem tantùm ad abigendos canes in perâ habere causatus sit.* V. Henneberg. hist. Prussi. p. 339. *Parieti inclusus iste lapis adhuc hodiè per vitrum ostenditur. Mulier quædam Macedonianæ hæresios panem consecratum â Chrysostomo quasi eum manducatura accepit, sed ancillæ eum asservandum tradens profanum loco Eucharistici manducavit, qui continuò in lapidem conversus est.* Sozomenus l. 8. h. c. 5. Nicephor. lib. 13. c. 7. *Hæc ultima si vera, miraculo divino adscribẽda sũt.* Cæterorum *causa est*, vel *quia panis terrâ obrutus succum quendã lapidescentem â terrâ imbibit, cujus benefici° in lapidem abit:* vel *frigore terræ velut cõgelatus induratur:* Vel *lapis in materiam similem analogam velut formam inducere potest:* Vel *pe-*

culiari terræ naturæ panem obruentis id adſcribendum, quæ interdum res in lapides convertere poteſt, quomodo limpidas quaſdam aquas in lapides concreſcere, & injecta ſibi in eoſdem convertere ſcimus: Vel *ſimulacra & imagines lapidis iſti panes ſunt, non genuini lapides, & natura in illorum luſit imagine, ut & in aliorum operum ſolet, ut Metallica res inprimis teſtatur, ubi penè omnium rerum imagines adumbratas videmus.* In ſacris *velut oppoſita ponuntur, panis & lapis, quaſi admodùm inconſiſtentia, ut* Matt. 4. v. 3 Luc. 11. v: 11. *Ratio ſi quæratur, eſt, quòd lapis ad nutriendum prorſus inhabilis, panis autem vi multùm nutriente eſt præditus,* c. 17. Quidam *allegoricè diabolum panes lapidoſos offerre ajunt, non ut nutriat, ſed ut magis noceat: panes offerre, ut lapidet, delitias mundanas, ut percutiat: Nec unâ manu panem oſtendere, alterâ lapidem, ut proverbium habet:* ſed ſimul cum pane lapidem miſcere, *ut non tàm paſcat, quàm perimat. Lapide inſenſibiliorem eſſe, qui lapideo hoſtis pane, j. e. lapidoſis mundi illecebris decipi ſe ac falli patiatur. Conf. in hunc ſenſum* Novarinum l. 1. elect. ſacr. c. 4. n. 266.

41. *Quæ* materiam panis, *frumentum, corrumpunt,* vel *homines eſſe poſſunt, quomodo Simſon Philiſtæorum ſegetes incendit,* Iudic. 15. v. 5. *Alij aliorum ſegetib. damnum intulerunt, aut fruges jam collectas diſſipârunt, quorum exempla ap.* Zuingerum Vol. 5. l. 3. *vide. Ita Princeps aliquis Palatinus hoſtibus captis panes negavit, quòd miles eorum fruges & ſegetes perdidiſſet.* V. Manli. p. 272. Collecta. Vel *bruta, ut mures, glires, locuſtæ, â quibus ingens damnum interdum frumentis illatum eſt. Exempla* Idem vol. 18. l. 2. *habet. Sic locuſtæ Ægyptiæ ingens frumentis damnum intulerunt.* Exo. 10. v. 14. 15. Vel *aeris intemperies, fruges validè interdum corrumpens, & conſequenter panis ac annonæ caritatem inferens. Exempla*

Zuin-

Zuinger.c.l.&Serarius in c.10. Josu.q.11.*habent.* Qui panem horruerunt, *aut eo non usi sunt, illi sunt, qui naturali & occultâ antipathiâ panem ferre aut edere nequiverunt. Vt virgo quædam Chaunis in Piccardiâ 16. annorum fuit, quæ panis odorem ferre nequiit. Solo lacte victitavit, & ubi vel micam panis lacti injectam sensit, horruit, & ex longinquo per odorem id notare potuit.* Brüjerinus l. 2. d. cibis c. 6. Idem l. 1. c. 24. *rusticum se in Normandiâ vidisse refert, qui nec carnes, nec panes, aut pisces, unquam comederit, sed solis ovis vixerit, undè â vulgo mustela dictus, quòd id animal ovorum avidissimum sit. Abrahamus Carrarum Pontifex toto Episcopatus tempore nec panem, nec legumina, nec olera, quæ igni appropinquassent, comedit, nec aquam bibit. Sed lactucas, intyba, apia, & similia pro cibo & potu habuit, coquorum & pistorum artes ostendens supervacuas, narrante* Theodoreto in hist. S. Patrum T. 2. mihi p. 513. *Pambo Abbas ex eo tempore, quo monasterium ingressus est, nec panem se comedisse, nec quidquam, cujus se pœniteret, dixisse moribundus confessus est.* Albertinus tract. de convivijs, §. 1.

42. Qui pane abusi sunt, *illi esse possunt, qui eo vel ad veneficia sunt usi, quod* zauberbrodt/ vngesehene & vnsichtbare Brodt *vocant, & apud Magorum ac lamiarum præcipuos usitatus est: Quanquam satis distinctè negotium de hoc pane cognosci vix potest, cum occultissimè & pro præcipuo quodã artificio magi eum asservent. Apud Romanos* Aul. Cluentius *â T. Attico Pisaurensi accusatus est, quòd Oppianicum vitricum veneno in pane dato sustulisset. Quod* Cicero *pro improbabili, novo, & prorsùs incredibili habet,* Orat. pr. Cluent. §. 173. *dicens:* Iam verò illud, quàm non probabile, *quàm inusitatum, quàm novum,* In pane datum venenum? *Facilius ne potuit, quàm in poculo? Latentiùs potuit, abditum aliquâ in*

parte panis, quàm si totũ colliquefactum in potione esset? Celeriùs potuit comesum, quàm epotum in venas atq; in omnes partes corporis permanare? Faciliùs fallere in pane, si esset animadversum, quàm in poculo, cum ita confusum esset, ut secerni nullo modo posset? Vel qui ad fures *explorandos eò abutuntur.* V. §. 28. Vel contemptim *& Epicureo modo eum usurpant, nec orantes super eo accipiendo, nec de accepto gratias agentes, ut Athei, Epicurei, Impij, & contemptores rerum divinarum solent. De quib. rectè dicitur:* Ad mensam residens & cibo non benedicens; Hic residet ut sus, & surgit ut alter asellus: Vel qui *pani cubito incumbunt, quod pudendum* Siracides c. 41. v. 24. *ait, Vereq; rusticanum & incivile, ingens irreverentia in DEum, superbiæ, gulositatis & contemptus in creaturam est signum, quomodo porci siliquis, & boves pascuis incubare solent.* Alij *allegoricè magis, quàm propriè, id exponunt, ut* Palacius, Rabanus, Lyranus, *aliiq;. Sed proprius sensus est convenientior:* Vel qui *idolis & fictitijs numinibus proventum aut copiam ejus assignant, ut impij Iudæi,* Ierem. 44. v. 17. Hose. 2. v. 5. *Et gentiles, qui varijs fictitijs Dijs inventionem ejus tribuebant,* V. d. 1. t. 13. Vel ad *nefanda sacrificia eo utuntur, quomodo Opithæ s. serpẽtini serpẽti, quẽ colebant, eò quòd ipse pomum vetitum suggerendo principium cognitionis boni & mali primis parentibus fuisset, panem offerebant, & serpens incantamentis occupatus de speluncâ altari vicinâ egrediebatur, aramq; conscendens panem eorum lambebat, & se circa oblationes devolvens iterùm ad speluncam regrediebatur. Quo peracto oblationes in Eucharistiam confringebant, quasi à serpente Christo, ut illi putant, sanctificatas. Vt* Epiphanius hær. 37. *Et* Lutzemburg. in Cat. hær. *de Ophitis narrant. Putaturq; iste serpentis cultus à Nicolaitis, quorum* Apocal. 2. v. 6. 15. *mẽtio, ad eos deductus, ut* Lutzemburg. c. l. *addit.*

43. *Similiter & huc* illi *pertinent, qui ad luxum, mundanam nequitiã, & ſimile quid pane abutuntur. Sic* Romani *olim faciem pane madido linièbant, ut levigarent eam.* Sueton. in Oton. §. 12. *Faciem quotidiè raſitare, ac pane madido linere conſuetum: idq́; inſtituiſſe à primâ lanugine, ne barbatus unquam eſſet.* Juvenal. ſat. 2. v. 104. ſeq. *de hoc ipſo Othone loquens:* Et curare cutem ſummi conſtantia civis, Et preſſum in faciem digitis extendere panem. *Quod nec in Aſſyrio pharetrata Semiramis orbe. Mæſta nec Actiacâ fecit Cleopatra carinâ.* Sat. 6. v. 462. *Interea fœda aſpectu ridendaq́; multo Pane tumet facies. Et illum quidem lacte aſinino maceraſſe* v. 469. *notat* Juvenal. Incipit agnoſci, atq́; illo lacte fovetur, propter quod ſecum comites educit aſellas, Exul hyperboreum ſi dimittatur ad axem. Sed quæ mutatis inducitur atq́; fovetur tot medicaminib⁹ coctæq́; ſiliginis offas accipit & madidæ, facies dicatur an ulcus? *Fertur enim lac aſininum teneram, erugatam, candidam, reddere & ſervare cutem. Quare Poppæa Neronis uxor, ad quam alludit, in exilium miſſa 500. aſinas ſecum ad coſmeticen & emendandam faciem duxit.* Plin. l. 11. c. 41. & l. 28. c. 12. *Et candidi panis è ſiligine, fabâ aut oryzâ cocti, lacteq́; aſinino macerati offa ad politiem faciei facere ſimiliter creditur.* Item *qui panem in oblectamentum ſibi proyciunt,* vel *ultra modum eum ſumere alios cogunt, ut morbos mortemve inde ſumentibus concilient, quod furijs militaribus per hodiernas civiles diſcordias uſurpatum tragica ſeculi docuit experientia:* Aut *aliàs indebito modo panes tractant,* Aut *ad incompetentes fines adhibent. Sic Epiſcopus Moguntinus quoſdam Cœnâ ſub utraq́; ſpecie uſos incarceratos fame necare voluit: Et procùl panem & vinum oſtendi juſſit, cum verbis additis, Accipite, comedite: accipite, bibite.* Manlius Collect. p. 89. *Ita Muſicos quosdam Regis. Sigiſmundi,* cum

cum in Sueciam venisset, â militibus Caroli truncatũ manibus mari injectos Trisarolus in refut: Orat. Scytten. p. 125. *tradit, quib. panis in os datus, adjecto convitio, ut quia piscatoriâ religione uterentur, de piscium captura obsonarent.* Clemens V. *Papa Francisco Dandalo Venetorum Duci sub mensâ velut cani detento panes & cibos superbè projecit.* Sabellic. dec. 2. l. 1: *Parthorum Rex in lectulo discumbens convivis in terrâ sedentibus, panes cibosq; ut canibus projicit, quod* κυνισὶ σιτεῖσθαι, *caninè cibari est.* Alsted. 3. Eth. c. 25. *Et quæ hujus generis esse plura queunt.*

44. Ad pane abutentes & illi *pertinere queant,* qui *varijs commentis de pane fictis tanquã veris, hominibus illudunt. Qualia apud* Rabbinos *complura. Ita de tribus Rabbinis 12. annis in speluncâ occultatis fingunt, quòd fame conflictantibus DEus arborem eduxerit, panem S. Ioannis, ut vocant, ferentem, & aquæ scaturiginem prorumpere fecerit, referente* D. Heluico in legend. Jud. p. 1. c. 11. *De Rab. Chaninâ fingunt, quòd corvo & cani in itinere de fame querentibus panis frusta suppeditârit, Cuicoruꝰ ingratitudinẽ aquam ex inferno & paradiso ad postulatum Reginæ cujusdam suppeditaverit, & canis annulum ex apri corpore extraxerit, apro in frusta dilacerato.* Idem c. 15. *De filio sancti alicujus fabulantur, quòd panem piscibus quotidiè projicere jussus tandem â Leviathan devoratus iterumq; ejectus & cognitione 70. linguarũ instructus fuerit, quâ garritum avium intelligens â cornice de ingenti thesauro abscondito edoctus ditissimum in hominem evaserit.* Id. c. 23. *De R. Hunâ narrant, quòd placentam carceris figurâ coquens in eaq; se abdens pluviam â DEO impetrârit, cujus guttæ orificium vasis vinarij quantitate æquarint, & mensuram aquæ singulæ continuerint.* Id. p. 2. c. 21. *Quanquam subtiliores Rabbini pro placentâ* circulum *interpretantur. Significãt Hebræum* חוג *circulum & am-*

bitum

bitum, quomodo intra circulum consistens orârit, quod & de Mose & Habacuco narrãt, quòd DEum pro populo orantes circulo se incluserint. Quod & magis solenne esse novimus, cum spiritus adjurare, aliavè magica patrare volunt. De R. Chelkiâ referũt, quòd filijs panem distribuens majori unum, minori duo frusta assignârit. Causam rogatus, majorem domi quotidiè esse, ideoq; cibum sibi, quantum luberet, sumere posse, minorem in ludo literario vivere, eoq; majorem partem ipsi suppeditandam responderit. Id. c. 29. *De Sodomitis narrãt, præter alia scelera & hoc apud eos viguisse, quòd mendicis nemo panem, sed monetam nomine suo insignitam erogârit. Mendico a. inediâ extincto quilibet accesserit, suamq; monetam iterùm abstulerit. Mulierem aliquando panis aliquid mendico erogasse. Quo cognito reliquos denudatam illam melle totam inunxisse, ac soli exposuisse, donec apum aculeis puncta expirârit.* Id. c. 35. *Apud* Ezechielem c. 16. ℣. 49. *inter peccata Sodomæ recensetur, quòd egeno non auxilium præstiterint, manumq; pauperis non confirmarint. An hoc modo id præstitum, ambiguum est. Inhospitales ipsos fuisse ex* Gen. 19. v. 2. 5. 9. patere potest.

Auctaria.

Ad t. 17. p. 25. *hujus sectionis hæc addi possunt. Universalis etiam panis cibus est, quia* omnia membra *simùl ille alit, cum reliqui cibi fermè particularibus membris sint accommodi, unumq; melius & commodiùs, quàm alterum nutriant. In frusto panis nutrimentum omnium membrorum simùl est, & virtus ejus universo corpori ejusq; partibus restaurandis conveniens est.* Conf. Tren. 2. v. 12.

Ad t. 28. *De temperanter assumendo pane* Senecam l. 1. ep. 123. vide.

Hæc de Pane in genere cum DEO pro sectione priore discepta-ta sunto.

DE PANE eiuſq; Naturâ

SECTIO POSTERIOR.

Varia Panum genera recenſens.

THESIS I.

PHiloſopho *aſſignatum olim* â Stoïcis, *non quæ ante pedes & in terrâ ſolùm, ſpeculari: ſed & velut ijs non contentum animum ultrà porrigere, ac ad DEum & divina proferre, & quæ circa illa ſunt, meditari. Idem hodieq; in Philoſophiâ obſervari apertum eſt. Pars ejus ad DEum Spirituſq; meditata intendit, nec oculis contenta majus quiddam pulcriusq; ſuſpicatur, quod extra conſpectũ Natura poſuerit. Sed in his ſolis operã non collocãd, & cœleſtia ſpeculanda, relictis aut deſpicatui habitis, quæ ante oculos pedeſq; ſunt. Secus non injuſtè riſum ancillæ cum Thalete mereamur aut illud Socratis occentum audiamus:* Ecquando de cœlo deſcendiſti, ut illa videris? *Etiã illa cogitatis & diſcuſſionib. perluſtranda, quæ in terris miranda obſervamus, aut diſcuſſu digna. Nec inferior hac â miraculis ceſſat aut abhorret Natura.* Panis ſolus *exemplum ſit, mirabile ac communiſſimum homini alimentum. Vidit præcedens ſectio miracula ac uſus quotidiani & utiliſſimi nobis obſonij. Ejus naturam veſtigare nec minùs neceſſe eſt, ac cæli plagas luſtrare; nec minus utilitatis aut jucunditatis junctum habet. Iam porrò animum in multas variaſq; panum rationes & modos intendamus, & mirabiles panum varietates* cum DEO *perluſtremus.*

2. *Cum* panis nomine *communiſſimè varia admodùm ciborum genera notemus, quorum quædam impropriè panes appellantur, cum ſub nominis communione diverſam planè ab pane habeant naturam: quædam propriè & magis preſſo ſignificato: Vt univerſum illud genus amplâ quadam diviſione,* quæ

ſi non

si non rei ipsius, saltem nominis in re sit distinctio, *complectamur, in antecessum velut panem communissimè diuidamus* in propriè & impropriè dictum. Panis propriè dictus erit, qui materiam & formam veri panis habeat. *Materia est farina ac aqua: forma, masticabilis ad nutricandum animal consistentia. Prout hac ex pracedenti sec. t. 10. patent.* Impropriè dictus, qui illa *non habet, sed aliud quid, aut nomen panis ex analogiâ vel homonymiâ obtinet.*

3. Impropriè dictum panem *primò lustrabimus, ejusq́ generalem velut divisionem prælibabimus.* Improprius sive analogicus panis vel corporeus, vel spiritualis est. Corporeus, *qui massâ & substantiâ corporeâ est praditus. Hic* vel prorsùs singularis *& extraordinarius*, vel quodammodò singularis *esse potest. Prorsùs extraordinarius, qui nullâ vi opevè humanâ est introductus, sed divinâ. Talis fuit* manna Israëlitarum *in deserto, quem panis nomine vel absolutè, vel cum additamento in Sacris venire* sect. 1. t. 3. *notatum. De hoc pane* quædam in nomine, quædam in re *notanda veniunt. In nomine, 1.* Homonymia. *Vox manna interdum notat spiritualem quandam rem, analogiâ mannæ respondentem. Sic Christus vocatur manna absconditum.* Apoc. 2. v. 17. *Quia cibus spiritualis ad vitam aternam fideles enutriens est.* Ioh. 6. v. 48. 49. seq. *Interdum roris certum genus. Sic apud Physicos & Pharmacopaos manna Calabrina dicitur. Interdum micas thuris è guttis majoribus vecturæ concussione elisas. Sic ap.* Plinium l. 12. c. 14. *Et antiquis Medicis thuris substantia in thus, corticem ejus, & manna, divisa fuit, quod pollinem thuris alij dixerunt. Interdum cibum Israëlitarum per 40. annos cælitùs subministratum. Ita in Exodo passim.* V. sect. 1. t. 3. *Hoc modo hic sumitur.* 2. Etymologia. *Illa explicatur* Exod. 16. v. 15. 31. *Videntes Iudai, quid extra castra è nubibus descendisset,*

disset, מָןהוּ dixerunt: postea vocarunt מָן, Vbi מָן interrogativum & admirativum quidam habent, dictum: Quid hoc? מָן enim Arabibus, Syris, Chaldæis, Ægyptijs, idem est, ac Hæbræis מָה. Ægyptiorum autem linguâ tùm eos usos, cum noviter ex Ægypto egressi essent, non incredibile est Drusio ad loca Exod. c 27. Et ad hanc rationẽ multi interpretes. Vt LXX. Vulgatus, Josephus l. 3. ant. c. 1. Origenes, Hieronymus, Theodoretus, Cyrillus, Arias Montanus, Corn. â Lapide, Jansenius, Rungius, aliiq́. Sed ê adverso alij illud nomi... aliter vertunt, ac á מָנָה deducunt, ut sit idem ac portio, pars, munus, donum præparatum. Et hoc cõmodiùs. Sicn. convenien... nominis cum re ipsa, erat n. manna revera munus divinitùs paratum; determinata Israëlitarum appellatio, v. 31. 33. 35. &Num: 11. v. 6. & libri Sapientiæ c. 16. v. 20. panem paratum explicantis confirmatio apertè docent. Ita Lutherus, Jt- nius, Vatablus, in Exod. 16. Scharpius in symphor â epoch: 4. q. 28. Buxtorfius in Lex. D. Walterus d. Ma na, §. 15. Martyr. clas. 2. L. Com. loc. 16. §. 18. aliiq́. 3. Synonymia. Dicitur etiam cibus, esca vel panis Angelorum v. se. 1. t. 3. esca Ambrosia, Sap. 19. v. 20. q. quòd immortales deceat, quomodo Poëtæ nectar & Ambrosiam nutrimenta DE rũ putant. Cœli triticum, Ps. 78. v. 24. quòd frumenti loco â DEO cœloq́ daretur: panis de cœlo, Exod. 16. v. 4. quòd ex nubibus demissus: frumentum cœlorum, vel quòd ex aëre descendit, cœlum enim interdum pro aëre, ut volucres cœli; vel quod à DEo præparatum, Cœlum enim pro DEO quandoq́ sumitur, Luc. 15. peccavi in cœlum: esca spiritualis 1. Cor. 10. v. 2. quòd prær naturæ cursum spirituali & miraculoso modo data fuerit, & spiritualem typum ad verum manna cœleste, Christum gesserit, ut t. 10, patebit. Alij & quòd spirituum beneficio, hoc est, angelorum vel Christi Israëlitis data fuerit. Vt Bellarmin: l. 2. d.
Sacram.

Sacram. c. 17. Qui Chrysostomum & Theophylactum in 1. Cor. 10. *id dicentes allegat. Cui acriter se* Chamier opponit l. 2. d. Sacram. c. 2. §. 11. seq. *& nec Chrysost. aut Theophylactum id dicere cõtendit, sed potiùs* Ambros. Anshelmũ. Athanas. Sedulium, Haymonem Halberstatensem, Lyranum, Lombardum: *Nec si dicant, continuò certum fore. Potiùs ratione spiritualis significationis & effectus in Iudæis sic dici ait, quòd in manna ipsum Christum spiritualiter comederint credentes Iudæi, perindè ut nos in Eucharistiâ, & sic cibus potusq́; spiritualis manna & aqua propter Christum fuerint, quem significârint. In Sacramentis non attendi, quid sint: sed quid significent: Nec Christus aliter cibus aut potus sit, quàm spiritualiter, ne in Cœnâ quidem. Et cum spiritualis significatio effectum sit Sacramentorum, idem sit dicere, cibum potumq́; spiritualem vocari ob significationem, & ob effectum.*

4. *In hac Authorum diversitate,* quædam *contra Papistas concedi possunt,* Vt, *efficaciam spiritualem remissionis peccatorum eandem in Sacramentis V. T. fuisse, quæ in nostris, quod Papistæ aliàs negant: Iudæos nonnisi spirituali esu potuq́; Christi salvari potuisse, ut & nos: Mannam & aquam spiritualia dici, quòd spiritualiter Christum figurârint, ejusq́; mystici typi fuerint. Sed tamen* quædam *meris hypothesibus nituntur, Vt Iudæos eandem escam spiritualem nobiscum comedisse, quod nec dicit* 1. Cor. 10. *Apostolus, sed inter se eandem comedisse ait: Nec si diceret, statim nostra Sacramenta cum Veteribus eadem constare substantiâ sequeretur, ut inde non aliter nobis in Cœna, quàm illis Christum præsentem diceres. Illorum n. spiritualis cibus in typo, umbrâ, & futuri, nondum realiter præsentis ac constituti figuratione fuit: Noster in antitypo, corpore, substãtia, & realiter præsentis ac jam constituti exhibitione. Spiritualis illorum cibus fuit, quia Spiritualis cibi typus: Noster, quia*

ipsa mystica & spiritualis substantia est. Nobis ut in carne jam exhibitus & realiter in substantiâ præsens: Illis *ut futurus, exhibendus, exspectandus, & intentionaliter in typis & figuris, manna, aqua, aspiciendus & percipiendus, non in ipsa substantiâ & corpore comedendus exhibebatur, cum nondum illa tum assumpta, sed suo tempore assumenda. Comederunt carnem Christi, sed spiritualiter in typo mannæ significatam: Nos substantialiter in corpore jam exhibitam. Ipsorum n. gesta typi nostrorum fuerunt,* v. 6. *At typos rerum & antitypos, umbras & corpora, figuras & soliditates ac exhibitiones, ejusdem substantiæ dicere accuratus loquendi modus non permittit. Cum autem de Sacramentorum substantiâ traditur, exhibitiones illas omninò implicare oportet, si eandem illis substantiam assignare velis. At exhibitiores in Sacramentis V. T. & nostris diversissimæ & opposita sunt. In illis res ipsa absens, nobis præsens: in illis, ut futura, nobis, ut exhibita, illis sub umbra & imagine, nobis substantiâ & veritate adest. Et typicam illam comestionem & bibitionem Apostolus insinuat, cum de petrâ eos bibisse, non absolutè ipsam petram dicit, & in multis DEO displicuisse tradit, quod de verâ spirituali Christi perceptione non dicendum, quæ semper salutaris,* Joh. 6. v. 53. 54. *Vt alibi pleniùs disceptatur.* Deinde *& effectum Sacramentorum esse spiritualem significationem, falsum est. Collatio potiùs & obsignatio gratiæ Evangelicæ est: Significatio tantùm adjunctum aliquod.* Etjam *id vix solidum, ob effectum & significationem spiritualem sic dici, non causam. Subordinata enim hæc, & utraq; conjungi possunt, ut & Patres ac Scholastici quidam fermè conjungunt. A Christo dabatur manna & aqua, tanquam à petrâ comitante,* 1. Cor. 10. v. 4. *& ab has sub typo aquæ biberunt, & sic spiritualem potum biberunt.*

5. *In re hujus panis quædam* absolutè, *quædam* comparatè,

tè *observari poterunt.* Absolutè *Definitio, causa, & affectiones.* Definiri *potest* manna, panis improprius supernaturalis, peculiariter â DEO formatus, rotundus & dulcissimus, in nutrimentum Israëlitarum per peregrinationis in deserto tempus miraculosè subministratus. *Dicitur* panis, *quia Israëlitis tempore peregrinationis loco panis dabatur, eosq; pro illo tantisper nutrire debebat, donec ad terram Canaan pervenirent.* Improprius. *quia materiâ & formâ proprij panis, farina & coctione masticabili caruit. proq; illis alius corporis & formæ analogiam habuit.* V. t. 6. *Unde negantur Israëlitæ pane, proprio nempe & communi, cibati esse per tempus peregrinationis suæ,* Deut. 29. v. 6. *Et manna panis per analogiam dicitur. Quod n. in pane proprio farina & consistentia coctura est: id in hoc materia incognita & figura consistens rotanda, alba & minuta.* t. 6. Supernaturalis, *quia non vi naturæ elaborabatur, ut ros aut manna matutinum in Syriâ, Poloniâ, Calabriâ, Hispaniæ quibusdam partibus, alijsq; regionibus, quod mel aërium & roscidum vocatur, unde colligitur cibus, quem apud nos ex Poloniâ advectum* Schwaden *vocamus. De Syriæ mannâ ad montem Libanum* Galenus lib. 6. d. alim. *De Polonico* Co. â. Lapide in Exod. 16. v. 21. *videantur.* Vallesius c. 57. sac. Phil. *manna Hebræorum idem cum hodierno, quod ad usûs Medicos colligitur, fuisse putat, quòd eadem cum hodierno ejus describatur generatio.* Exod. 16. v. 14. Num 11. v. 9. *Et quòd vim purgandi laxandiq; corpus obtinuerit.* Num. 21. v. 6. Sed *diversitas ex multis apparet. Manna Israëliticum per totum desertum, & ubi Israëlitæ morabantur, fusum est. Hodiernum tantùm in quibusdam Syriæ locis, ut Libano, colligitur: Hoc per certa tempora defluit, vel in Martio & Aprili, ut in Syriâ, vel in Iunio & Iulio, ut in Polonia: Sed Israëliticum per totum annum quotidiè delapsum est.*

 Illud

Illud molle est, linguæ impositum liquescit, ad solem non liquescit, nec noctu putrescit. Hoc durum fuit, ut molâ & pistillo ad parandas placentulas comminui oportuerit. Illud exiguâ copiâ decidit, ut non aliquot millibus hominum alendis sufficiat: Hoc tantâ copiâ delapsum, ut 600000. homines eo ali potuerint. Illud non alit, nec sanguinem bonum gignit, aut nutrimentum saturitatis præbet, sed medicamentis miscetur, & laxandi vi præditum est. Hoc aluit sufficienter, & laudabile nutrimentum suppeditavit. Illud naturale est, vi naturæ usitatoq; modo genitum: Hoc infinitam DEI sapientiam magis illustrat, & soliis naturæ viribus non suppeditatum fuit, secus hodie nùm descenderet, quod non, t.8. *De vi laxandi nil in sacris est. Quòd* Nu.21 *cibus levissimus dicitur, ratione contemptus est, quomodo Hebræi rem vilissimam levem dicunt, à* קָלָה *quod vilescere notat: non laxationis, q. vi laxandi fuisset præditus. Nec pro rei veritate ita manna appellant Israëlitæ, sed judicij & animi ingrati temeritate.*

6. *Dicitur ulteriùs,* peculiariter à DEO formatus; *quod ab efficiente sumitur, ut ostendatur, non solius naturæ vi aut naturali modo illum panem generatum, prout hodiernum manna generatur; sed singulari & miraculoso DEI concursu effectum esse. Non merè generaliter DEus ad hunc panem formandum concurrit, ut ad cætera opera naturæ solet, quæ omnia ab ipso & per ipsum sunt.* Rom. 11. v. 36. *Sed singulariter & extraordinariè, formando illum mirabili modo, unde emphaticè DEO formatio ejus adscribitur.* Exod. 16. v. 15. Sapient. 16. v. 20. Ex materiâ abstrusâ & incognitâ, *quæ in sacris descripta non est. Nam quòd quidam manna ipsum rorem decidentem super castra,* Exod. 16. v. 13. *fuisse putant, ut* Joseph⁹, Greg. Nyssenus, Philo, Tostatus, *alijq;, contra v. 14 &* Nū. 11. v. 9. *est, ubi apertissime à rore simul decidente distingvitur:*

tur. Et contra figuram manna ac saporem, Exod. 16. v. 31. Num. 11. v. 7. 8. quæ in rore non ita observantur. Ros supernè & infernè mannæ impositus fuit, ut ejus velut tegumentum, vehiculum & lectisternium, quo à sordibus terræ & injuriis aëris a. insectorum defenderetur, ut & Rabini ex vetustis traditionibus sentiunt: non autem ipsa substantia mannæ fuit. Ministeriales causæ Angeli esse potuerunt, quorum operâ DEus in formando isto pane uti potuit. Quomodo hinc quidam panem Angelorum dictum putant, V. sect. 1. t. 3. Ex Figurâ & sapore rotundum & dulcissimum dicitur. Exod. 16. v. 14. minutum & rotundum dicitur. De minutie ex adjectâ comparatione pruinæ patet. De rotunditate ambiguum facit obscura vox מְחֻסְפָּס, semel in sacris occurrens, & perquàm variè reddita interpretibus. Quidam per decorticatum, vulgatus q. pilo tusum, quòd decorticatum & folliculis exutum fuerit, ac si pilo a. molâ cortex tritico auferatur, ut Cor. à Lapid. explicat: Quidam per attenuatum, alij per rotundum, ut Lutherus, Tremellius, AbenEsra, Pagninus, Piscator, Buxtorff. Et verissimum hoc ultimum esse partim cõparatio cum pruinâ, quam in granula minuta rotundaq; conglobari scimus; partim cum coriandri semine docet, v. 31. & Num: 11. v. 7. quod rotundum, etsi non album est, quod de Mannâ simùl, tanquam novum quid & insolens, adducitur. Coriandri semen nigrum est. Et malè LXX. instar albi seminis coriandri vertunt. Cum manna coriandro in figurâ & rotunditate componatur, non colore & albedine.

7. Ex sapore dicitur dulcissimus. Dulcedo Exod. 16. v. 31. circumscribitur, quòd fuerit tanquam lagani seu placentæ similagineæ melle illita, si scilicet crudum & in se citra præparationem comederetur. Præparatum & in placentam coctum saporem placentæ oleatæ habuisse dicitur, Num. 11. v. 8. id est

instar

instar præstantissimi ex oleo, quod summum esse Physici disputant. Author libri Sapientiæ, *omnem ciborum gustum exhibuisse ait,* c. 16. v. 20. *Quod quidam in ipso mannæ sapore ponunt, quasi omnis cibi, quem vellent Israelitæ, saporē continuisset: alij in ejus præparatione agnoscunt, quòd quovis modo parari potuerit, ut coqui, assari, frigi, siccari: alij in ipsius substantiæ mutatione, quasi in ovum, gallinam, mel, saccarum, ad cujusq; placitum se commutaverit, ut* Valentia T. 4. d. 6. q: 3. p' 2. n. 4. Bozius l. 13. d. not. Eccl. c. ult. *Alij aliter. Incerta hæc omnia sunt, incertâ libri Sapientiæ authoritate nixa, & commentis Rabinorum interdum superstructa. Libri Scripturæ Canonici nihil de eo habent, & saporem mannæ ad certum genus restringunt, non in varietate cujusq; palati, cibi, aut substantiæ mutatione, relinqūnt. Nec populum desiderium carnium, piscium, aut hortensium ciborum subire potuisset, (quanquam duræ cervicis populus esset,) si quemvis saporem aut ipsius substantiæ mutationem ita facilè in mannâ habuisset, ut alibi pluribus disputatur.*

8. Ex fine *ad ultimum dicitur*, in nutrimentum Israëlitarum per peregrinationis tempus miraculosè subministratus. *Finis mannæ proximus fuit, ut eo cibarentur & saturarentur Israëlitæ.* Exod. 16. v. 12. 15. Psal. 78. v. 24. *Remotus, partim, ut obedientiam eorum exploraret DEus,* Exod. 16. v. 4. Deut. 8. v. 16. *partim, ut gloriam suam manifestaret,* Exod. 16. v. 7. *quà se & præsentem illis,* v. 10. 11. 12. Deut. 6. v. 7. *& benefecisse illis, ac porrò benefacturum esse,* v. 8. Deut. 8. v. 16. *& omnipotenter quovis promisso ac medio hominem conservare posse, testaretur.* Deut. 8. v. 3. Sap. 16. v. 26. Ex tempore *subministrati Mannæ per peregrinationis tempus subministratus cibus dicitur. Capit miraculosè à DEO dari manna Anno primo exitus ex Ægypto, men-*

se

se 2. die 16. Exod. 16. v. 1. *Mensis ille partim nostro Aprili, partim Majo respondet. Diei tempus innuitur matutinum & antelucanum,* Exod. 16. v. 13. *Quibusdam dies illa prima Sabbathi seu dies Dominica existimatur. Duravit subministrari 40. annis, quibus peregrinatio in deserto duravit.* Exod. 16. v. 35. Judit. 5. v. 15. *Si unus mensis dematur, quo ex Ægypto egressi in desertum Sin venerunt, ubi Manna subministrari cœpit.* Exod. 16. v. 1. *Et cibariis ex Ægypto allatis interim vixerunt.* c. 12. v. 34. 38. 39. *Conf.* Josephum l. 1. antiq. c. 5. *Desinente farinâ ex Ægypto allatâ DEus mãna subministravit.*

9. *Sed,* an illo tempore, quo mannâ cibati sunt, etiam aliis cibis usi fuerint, ut carnibus, piscibus, fructibus, quæritur? R. Salomon & Josephus c. 1. *Solo Mannâ cibatos faciunt. Et pro pane quidem solum manna habuerunt, alius panis ad manus non fuit. Vnde vice panis manna suppeditatur,* Exod. 16. v. 12. 15. 29. 32. *Et panem, vulgarem nempè & aliàs usitatum ac vitæ necessarium, per 40. annos non comedisse dicuntur.* Deut. 29. v. 6. *Sed præter manna & carnes in usum ciborũ adhibuisse coturnices docent, binis mansionibus suppeditatæ.* Exod. 16. v. 12. 13. Num. 11. v. 31. 32. *Ac copia pecorum, quam ex Ægypto secum duxerunt.* Exod. 12. v. 38. *Ex quibus in escarum usum aliquid interdum absumere nusquam vetitum legimus: & cibus ab Edomitis emere jussus.* Deut. 2. v. 6. 28. *& annona,* צֵדָה*, in triduum parari à Iosuá jussa.* Jos. 1. v. 11. *Quod de Mannâ facere non licebat, quod singulis diebus tantùm colligendum erat, (excepto sexto die,) nihil in crastinum reservandum.* Exod. 16. v. 19. 21. *Et per* צֵדָה *ad iter & bellum pertinentia intelligere velle, à significato vocis, quod victum ex venatione captum, & interdum omnem cibum notat, alienum est.* Serarius in c. 2. Josuæ p. 2. q. 1. *& manna hic includi putat, & extraordinariè hoc tempore à putredine*

per DEum fuisse servatum, ut & 6. & 7. die Septimanæ & in arcâ, Hebr. 9. v. 4. *servatum per multos annos miraculosè extra corruptionem est. Verùm cum Manna ordinariè non duraret, & extraordinariè singularíq; miraculo DEum in servando illo cõcurrisse Iosua non memoret, haud omissurus, si & hic novo magnoq; miraculo in principio officij novus ille dux inauguratus esset, quale ad conservandum à putredine requiri ipse* Serar. in c. 5. q. 35. *concedit, alios à Mannâ cibos & obsonia cum* R. Kimchi, Tostato, Masio, & Walthero d. man. §. 92. *intelligere non est improbabile. Desijt subministrari Manna, cum in terram Canaan venissent Israëlitæ, in Gilgalis castra metarentur, & frumentis terræ istius vescerentur.* Jos. 5. v. 10. 12. *Nempe 16. vel 17. die primi mensis, cum ante 40. annos ex Ægypto egressi in terram Canaan possidendam jure intromissi fuerunt.* Exod. 12. v. 6. 41. Rabbini *quidam in morte Mosis cessasse dari Manna, & quod ab eo tempore collegerunt, miraculose ad æstivationem frugum Canaan durasse delirant, ap.* Serar. in c. 5. Jos. c. l. *Sed nullibi id in sacris scriptum: & miracula sine causâ fingere vanitati ingenij humani latas fenestras aperire est, nunquàm feraciùs luxurianti, quàm cum fingendis miraculis & extraordinarijs casibus præbetur occasio.* Ignoto DEO aras hoc est erigere, *ut in simili aliquando loquitur* Mendoza d. 9. Phys. § 23. Josephus l. 3. ant. c. 1. *adhuc in Iudæâ suis temporibus manna istud totâ istâ regione depluisse, & penuriam ciborum supplevisse scribit. Sed scriptura in contrarium est, cui tutiùs creditur, quàm Iosepho. Quidam 17. die primi mensis post ingressum Manna cessasse putant, & postridie* Jos. 5. v. 12. *non de postridiè paschatis,* v. 11. *Sed secundi diei paschatis intelligunt, ut 16. fuerit secundus paschatis, & hujus postridie 17. quo demùm Manna cessârit.* Serar. c. l. *Cujus rationes ibi vide. Res non est magni momenti.*

